

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації
творів мистецтва

До захисту допущено
Завідувач кафедри
Підгурний І.С.
« ____ » _____ 2021р.

Дипломна робота
бакалавра

з теми: **«ТРАДИЦІЇ САМЧИКІВСЬКОГО РОЗПISУ У
РЕГІОНАЛЬНОМУ МИСТЕЦТВІ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ
(ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ)»**

Виконала: студентка групи ОМxms1-B19
галузі знань 01 Освіта / Педагогіка
спеціальності 014 Середня освіта
(Образотворче мистецтво),
за освітньо-професійною програмою
Середня освіта (Образотворче мистецтво),
на базі ОКР «молодший спеціаліст»
Бруц Оксана Русланівна

Керівник:

Гуцул І.А., кандидат мистецтвознавства,
доцент

Рецензент:

Віштаченко В.А., кандидат
мистецтвознавства, старший викладач

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1	
СТАНОВЛЕННЯ САМЧИКІВСЬКОГО РОЗПИСУ	
1.1. Історіографія і джерельна база дослідження.....	6
1. 2. Генеза самчиківського розпису як виду декоративно-прикладного мистецтва.....	9
РОЗДІЛ 2	
ХУДОЖНЬО-КОМПОЗИЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ САМЧИКІВСЬКОГО РОЗПИСУ	
2.1. Символіка та орнаментальні мотиви.....	18
2.2. Композиція творів.....	24
2.3. Колірна гама.....	28
РОЗДІЛ 3	
ЗБЕРЕЖЕННЯ, РОЗВИТОК ТА ВИКОРИСТАННЯ САМЧИКІВСЬКОГО РОЗПИСУ В СУЧАСНІЙ ХУДОЖНІЙ ОСВІТІ	
3.1. Майстри самчиківського розпису.....	32
3.2. Популяризація та збереження традицій самчиківського розпису.....	38
ВИСНОВКИ	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	45
ДОДАТКИ	50

ВСТУП

Актуальність теми. Автентична українська культура, як і інші культури світу, зазнають змін, зумовлених часом. Осередок с. Самчики є одним із небагатьох центрів декоративних розписів України, що зберіг свою історію й активно розвивається, дотримуючись традиції й органічно інтегруючись у різні види мистецтва та сфери сучасної мистецької дійсності. Самчиківський розпис став регіональним культурним елементом, означуючи традиції Поділля та Волині, водночас і загальнонаціональним, через популяризацію даного виду мистецтва у художній освітній галузі. Наказом Міністерства культури самчиківський розпис у 2019 році внесли до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України.

На сучасному етапі розвитку він має широке поле інтеграції, інтерпретації та впровадження, але постає питання – чи можна вважати цей розпис автентичним, чи його художня мова і засоби виразності не втрачають національних рис, набуваючи узагальненого вияву «українськості», як одного із репрезентантів України у світі. Це питання виявляє актуальність даного дослідження, потребує розгляду передумов виникнення, становлення та розвитку самчиківського розпису, його адаптації до вимог часу та інтеграції у різні види мистецтва, збереженні традицій, їхнього оновлення через інтерпретацію та новації у художній творчості майстрів, що визначає його культуротворчий потенціал та утворює як феномен української художньої культури.

Але фундаментального дослідження цих процесів українськими мистецтвознавцями ще здійснено, особливо важливими є вивчення умов адаптації самчиківського розпису до змін соціокультурної ситуації, збереженні традицій, що й зумовило вибір даної теми.

Мета дослідження – вивчити умови та етапи розвитку самчиківського розпису, охарактеризувати його роль та значення в українському соціокультурному та освітньому просторах.

Для досягнення поставленої мети було визначено **завдання**:

– дослідити умови виникнення та особливості розвитку самчиківського розпису в системі художньої культури;

проаналізувати зміни авторської стилістики провідних майстрів розпису в контексті традиції та новацій;

обґрунтувати роль художньої освіти у збереженні традицій та розвитку новацій самчиківського розпису.

– визначити роль та значення самчиківського розпису в соціокультурному просторі України на межі ХХ – початку ХХІ століть;

– охарактеризувати феномен самчиківського розпису як складову культурної спадщини України, що вирізняється унікальною образною мовою, її інтерактивними та адаптивними можливостями;

Об’єкт дослідження – декоративні розписи у сучасній українській культурі.

Предмет дослідження – самчиківський розпис як феномен української художньої культури.

Методи дослідження. Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань використано такі методи дослідження: системний – при опрацюванні та аналізі наукової літератури за темою роботи; історико-культурний – для реконструкції етапів розвитку самчиківського розпису; біографічний – для вивчення традицій школи самчиківського розпису, представленої її майстрами, вияву змін у їхній творчості; узагальнення – для оцінки освітнього потенціалу самчиківського розпису, його ролі в українській художній культурі.

Структура та обсяг дипломної роботи. Основний текст дипломної роботи 45 с., загальний обсяг 57 с., складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (43 позиції), додатку.

ВИСНОВКИ

У дипломному дослідженні вивчено умови виникнення та особливості розвитку самчиківського розпису. Обґрунтовано, що самчиківський розпис еволюціонував як різновид хатніх стінописів Поділля і Волині.

1. Проаналізовано художньо-композиційні особливості самчиківського розпису, зокрема його символіку та орнаментальні мотиви, композицію творів, колірну гаму, авторську стилістику провідних майстрів, які адаптували розписи до нових вимог часу та простору їхнього функціонування.
2. Відзначено, що в розписах органічно поєднано традиції та новації, співвідношення яких було різним. Переосмислення історії та культури власного народу спонукало до розширення тем розпису, оновлення мови, посилення естетичної, комунікативної, виховної функцій творів.
3. Обґрунтовано роль художньої освіти у збереженні традицій та розвитку новацій петриківського розпису в контексті динаміки культури.
4. Визначено роль самчиківського розпису в культуротворчому та художньому процесі України на межі ХХ – початку ХХІ століть. Особливо це виявляється у живопису, графічному мистецтві, зокрема ілюстрації, плакаті, листівці тощо. Ця ж тенденція зберігається і в розписах інтер'єрів та екстер'єрів, що формують національний контекст архітектурно-просторового середовища, насамперед в готелях, закладах харчування, ресторанах національної кухні та етно-садибах, де імітація стилістики розписів минулого є доречною.
5. Констатовано феномен самчиківського розпису як складової культурної спадщини України, що вирізняється унікальною образною мовою, її інтегративними та адаптивними можливостями.

6. Охарактеризовано діяльність О. Пажимського, В. Раковського на ниві збереження, популяризації, розвитку самчиківського розпису, становленні осередку, заснуванні художньої школи, підготовки спеціалістів у даній галузі, експонування творів на виставках, що сприяло новій репрезентації даного виду народної творчості. Самчиківка, хоч і переживала складні часи, все ж змогла зберегти свою самобутність та репрезентативну функцію.
7. Розкрито функцію збереження, розвитку та популяризації самчиківського розпису, яка покладена на навчальні заклади різних рівнів – від дитячого садка до університету, особливе місце серед них займають заклади Хмельниччини, що готують майстрів у цій галузі. Адже етнотдизайн привносить у життя українців художній, естетичний, культурний сенс, означає простір самоідентифікації.
8. Зафіксовано комунікативну та репрезентативну функцію самчиківського розпису в загальнонаціональному та світовому культурному просторі. Україна інтегрується у світовий культурний простір, відтак необхідною є презентація її самобутньої художньої культури. В умовах активізації культурної дипломатії самчиківський розпис, як і народне мистецтво, набуває більшої значущості, виявляє паралелі формування та розвитку національних культур, точки перетину у сучасних художніх практиках.
9. Підкреслено, що надбання української культури є вагомим частиною світової культурної спадщини. Самчиківський розпис як самобутня складова і художній феномен української культури залишається важливим чинником інкультурації та національної ідентифікації. У цьому контексті дослідження самчиківського розпису є важливим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Афанасьєв Ю. Л. Етнодизайн у контексті націєтворення та глобалізації. Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. 2013. Вип. 19 (2). С. 143-147.
2. Барна Н. В. Естетична еволюція проектної діяльності в контексті художньої культури ХХ–ХХІ століть : Автореф. дис. ... докт. філософ. наук: 09.00.08. Міністерство освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2016. 39 с.
3. Босик З. Нематеріальна культурна спадщина України в контексті суспільного розвитку та культурної політики держави. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2015. № 2. С. 35-39
4. Бутник-Сіверський Б. Народне мистецтво. Історія українського мистецтва : у 6 т. Т. 6.: Радянське мистецтво 1941-1967 років. Київ, 1968. С. 322-351.
5. Бутник-Сиверский Б. Народные украинские рисунки. Москва : Советский художник, 1971. 192 с.
6. Гагенмейстер В. Стінні розписи на Поділлю. Кам'янець-Подільський, 1927.
7. Гончар К. Український образотворчий фольклор у сучасному культуротворчому процесі: традиції і новаторство : Дис. ... канд. мистецтвознавства: 26.00.01; НАМ України. Київ, 2015. 229 с.
8. Бутник-Сіверський Б.С., Нагай В.Г., Самойлович В.П. Українське народне мистецтво. Живопис. Київ : Мистецтво, 1967. 238 с.
9. Вовк Хв. Етнографічні особливості українського народу // Студії з української етнографії та антропології. Прага : Український громадський видавничий фонд, 1928. Київ : Мистецтво, 1995. 335 с., [8] арк.
10. Гагенмейстер В. Стінні розписи на Поділлю. Кам'янець-Подільський, 1927.

11. Гурська А. Мова та граматика українського орнаменту : навчальний посібник. Київ: Альтернатива, 2003. 144 с.
12. Дмитриева Н. А. Краткая история искусств. Вып. 1: От древнейших времен по XVI век. Очерки. – 6-е изд., стереотип. Москва : Искусство, 1998. 319 с.
13. Энциклопедический словарь юного художника / Сост. Н.И. Платонова, В.Д. Ситников. Москва : Педагогика, 1983. 416 с.
14. Жужа К. Мистецтво одного села // Всьм. 2009. №39. С.11.
15. Задорожнюк А. Кустарні промисли в містах та містечках Поділля у другій половині XIX-на початку XX ст. // Київська старовина. 2005. №4. С. 41-54.
16. Зарембский А.И. Народное искусство подольских украинцев. Ленинград, 1928. 50 с.
17. Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М.Є., Антонович Є.А. Українське народне декоративне мистецтво. Київ : «Знання», 2000. 342 с.
18. Кириченко М. А. Український народний декоративний розпис, навчальний посібник. Київ: «Знання-Прес». 2006. 228 с.
19. Підгурний І.С., Урсу Н.О. Культурно-мистецька спадщина Поділля у художніх фотографіях Михайла Грейма (др. пол. XIX – поч. XX ст.) : **монографія**. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2012. 232 с.
20. Лащук Ю.П. Народне мистецтво українського Полісся. Львів : Каменяр, 1992. 134 с.
21. Міщенко Г. Народна картина – сучасність і майбутнє // народне мистецтво. 2008. №3-4. С. 68-70.
22. Рыбаков Б. А. Язычество древних славян. М.: «Наука», 1981. 608 с.
23. Самарина Л.В. Традиционная этническая культура и цвет // Этнографическое обозрение, 1992, № 2.
24. Селівачов М. Лексикон української орнаментики. К, – ред. вісника «Ант». Ніжин : ТОВ «Видавництво Аспект – Поліграф», 2005. XVI. 400 с.

25. Рукопис. Записано автором 15.02.2013 р. та 10.04.2014 р. від Раковського Віктора Геннадійовича 1961 р. н., Хмельницька обл. Старокостянтинівський р-н. с. Самчики.
26. Найден О.С. Орнамент українського народного розпису (АН УРСР. Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т. Рильського). Київ : Наукова думка, 1998. 1989. С. 189.
27. Пажимський О. Декоративний розпис Старокостянтинівщини // Народне мистецтво. 2005. №12. С.14.
28. Парахін В. Народне мистецтво завтра: відродження чи імітація? Образотворче мистецтво. 1996. № 1. С. 25.
29. Паславська Л. О. Традиційна символіка і орнаментика у сучасній етнодизайнерській освіті. Мистецтвознавчі записки. 2014. Вип. 26. С. 241-249.
30. Пацалюк І. І. Залучення цінностей етнокультури у навчально-виховну діяльність вчителя образотворчого мистецтва. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство. 2011. № 2 С. 217-221.
31. Протас М. Космологізм народної творчості // Артанія. 1999. №5. С. 13-14.
32. Світ Божий, як Великдень : каталог / Авт.-упорядник Марічевський М.М. Київ : Образотворче мистецтво, 2002. 24 с.
33. Станкевич М. Семіотика та семантика візуальної мови народного мистецтва / М. Станкевич. Мистецтвознавство : зб. наук. пр. Львів, 2007. Ч. 2. С. 9-20.
34. Українське народне декоративне мистецтво: Різьба та розпис / упоряд. та авт. передмови В. Нагай. Київ, 1962. 150 с.
35. Українські народні декоративні розписи: альбом / уклад. В. Г. Нагай. Київ : Мистецтво, 1968. 60 с., іл.

36. Український народний декоративний розпис: комплект листівок / вступ. ст. В. Нагай. Київ : Державне видавництво образотворчого мистецтва і муз. літ. УРСР, 1959. 28 с. 239.
37. Украинское народное искусство : Ковроделие. Ткачество. Вышивка. Роспись. Гончарные изделия: [Альбом] / редактор П. А. Полуянов. Москва; Ленинград: Искусство, 1938. 55 с.
38. Урсу Н.О., Гуцул І.А. Володимир Гагенмейстер. Життя і творчість : **монографія**. Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин Я.І. Абетка, 2015. 225 с.
39. Урсу Н.О. Нариси з історії образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва Хмельниччини: навч. посібн. для студ. художніх спец. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2012. 224 с.
40. Чуднівєць А. Самобутність петриківського розпису та іманентна творчість закордоном: порівняльний аналіз художньої стилістики. Українська академія мистецтва. Дослідницькі та науково-методичні праці. 2016. Вип. С. 254-267. 256.
41. Чуднівєць А. Самобутність петриківського розпису як унікального явища української художньої культури. Матеріали науково-практичних конференцій студентів та молодих дослідників. 2014-2015 рр. / Київський державний інститут декоративно-прикладного мистецтва і дизайну ім. Михайла Бойчука. Київ, 2015. С. 34-41.
42. Шевчук Г. В. Культура і суб'єкти її творення: світоглядне осмислення та філософська концептуалізація. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2013. №1. С. 26-31. 261.
43. Шероцкий К. Очерки по истории декоративного искусства Украины. I. Художественное убранство дома в прошлом и настоящем. Киев : Тип-фия «С. В. Кульженко», 1914. 141 с.
44. Юр М. Українські мальовані весільні скрині. Типологія, іконографія, художні особливості. Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології

ім. М. Т. Рильського НАН України; Ін-т проблем сучасн. мист-ва Нац. Акад. мист-в України. Київ, 2010. 276 с., іл.

45. Походження Самчиківського розпису. Сучасний стан та символіка. Електронний ресурс: <http://naub.oa.edu.ua/2014/pohodzhennya-samchykivsko-rozpysu-joho-suchasnyj-stan-ta-symvolika/>. Назва з екрана.